

УДК [093.253Лукінов+330]061.12(477)

С. В. Старовойт

канд. іст. наук

*Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського*

ІВАН ІЛАРІОНОВИЧ ЛУКІНОВ: ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ У ДОКУМЕНТАХ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ОСОБОВОГО ФОНДУ В ІНСТИТУТІ АРХІВОЗНАВСТВА НБУВ)

Запропонований аналіз складу документів особового архівного фонду вченого в галузі економіки – академіка НАН України, РАН та інших академій І.І. Лукінова, який зберігається в Інституті архівознавства НБУВ. Розглядаються джерельні можливості фонду у вивченні і відтворенні біографії та діяльності вченого, його участі у розробленні теоретичних засад формування економіки УРСР та незалежної України.

Ключові слова: особовий фонд, вчений, економіка, наукова праця, біографія.

Відомий вчений в галузі економічної науки, академік НАН України та РАН, Російської академії сільськогосподарських наук та Української академії аграрних наук, іноземний член Шведської Королівської академії сільського і лісового господарства та інших академій Іван Іларіонович Лукінов народився 5 жовтня 1927 р. у селі Попівка Корочанського району Белгородської області (РФ) у сім'ї колгоспників Іларіона Івановича та Парасковії Олексіївни Лукінових.

Вищу освіту здобував у Харківському сільськогосподарському інституті, де у 1946–1951 рр. навчався на економічному факультеті і отримав спеціальність ученого агронома-економіста. Дисертацію на ступінь кандидата наук на тему “Перспективи розвитку плодівництва і виноградарства в колгоспах Півдня Української РСР” захистив в Інституті економіки АН УРСР у 1954 р., де працював після закінчення інституту; на ступінь доктора наук – “Ціноутворення і рентабельність виробництва сільськогосподарських продуктів” – у 1964 р.

І.І. Лукінов – учасник міжнародної наради економістів-аграрників, організованої Відділенням економіки ВАСГНІЛ. [1970-ті рр.].

З 1956 р. до 1967 р. вчений завідував сектором економіки і науки відділу сільського господарства ЦК КПУ, з 1967 р. до 1976 р. керував Українським науково-дослідним інститутом економіки і організації сільського господарства ім. О.Г. Шліхтера.

У 1976 р. І.І. Лукінова було обрано академіком АН УРСР і запропоновано посаду директора Інституту економіки НАН України. Вчений очолював Інститут до 2003 р., а з 2003 р. став почесним директором установи. В тому ж 1976 р. І.І. Лукінова обрали до складу Президії АН УРСР та на посаду академіка-секретаря Відділення економіки АН УРСР, на якій він перебував у 1976–1980 рр. та 1993–1998 рр. З 1979 р. до 1993 р. вчений обіймав посаду віцепрезидента і голови Секції суспільних наук НАН України.

І.І. Лукінов у групі осіб, удостоєних урядових нагород, під час вручення ордена Трудового Червоного Прапора. 1971 р.

І.І. Лукінов входив до складу академіків багатьох вітчизняних та зарубіжних академій: ВАСГНІЛ (з 1973 р.), Шведської Королівської академії сільського і лісового господарства (з 1975 р.), Академії наук СРСР (з 1984 р), Української академії аграрних наук (1991), РАН і Російської академії сільськогосподарських наук (з 1992 р), Академії економічних наук України (1993); був членом Міжнародної асоціації економістів-аграрників (США, 1970), Європейської асоціації економістів-аграрників (Нідерланди, 1977), Міжнародної української економічної асоціації (з 1992 р.).

Наукові інтереси вченого зосереджувалися на дослідженні теоретичних проблем аграрних відносин, ціноутворення і рентабельності, міжгосподарського кооперування і агропромислової інтеграції. У

1990-х роках І.І. Лукінов проводив фундаментальні дослідження проблем впливу на процесі відтворення комплексного регулюючого механізму держави і ринку, здійснення цінової, податкової, інвестиційно-інноваційної, бюджетної і кредитної політики, розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, що забезпечують формування реальних доходів і витрат як держави в цілому, так і її юридичних і фізичних суб'єктів господарювання. Велику увагу приділяв стратегічним аспектам соціально-економічних перетворень аграрних відносин у системі глобальних економічних трансформацій і реформування економіки України, аспектам соціально-

І.І. Лукінов – делегат XXVI з'їзду КПУ. 1981 р.

економічних перетворень, подоланню кризових явищ в економіці України та розробці моделей її стабільного розвитку. Він опублікував понад 500 наукових праць, серед яких 5 індивідуальних монографій: “Шляхи підвищення продуктивності праці в сільському господарстві” (М., 1958), “Ціноутворення і рентабельність виробництва сільськогосподарських продуктів” (М., 1964), “Відтворення і ціни” (М., 1977), “Економічні трансформації (наприкінці ХХ сторіччя)” (К., 1997), “Эволюция экономических систем” (М., 2002). Остання монографія була в цьому ж році перевидана англійською мовою Міжнародним інститутом П. Сорокіна – М. Кондратьєва при підтримці директора Інституту економічних стратегій члена-кореспондента РАН Б.М. Кузика.

Достатню увагу І.І. Лукінов приділяв і молодим науковцям. Під його науковим керівництвом підготували дисертації понад 20 кандидатів наук; докторами наук стали такі відомі вчені-економісти, як академік НАН України С.І. Пирожков, академік УААН П.Т. Саблук, академік Аграрної академії Болгарії Т. Пандов, В.П. Бородатий, І.І. До-

рош, В.Л. Дикань, О.А. Богуцький, С.А. Єрохін, С.І. Соколенко.

Учений брав активну участь у громадському житті: неодноразово обирався депутатом Верховної Ради СРСР, виконував обов'язки радника Голови Верховної Ради України, був членом Комітету по державних преміях України в галузі науки і техніки; входив до складу редакційних колегій таких видань, як “Економіка України”, “Регіональна економіка”, “Общество и экономика” (м. Москва, РФ), “Трибуна”.

Теоретичні здобутки І.І. Лукінова у царині економічної науки були високо відзначені державою та міжнародною науковою спільнотою. Вченого нагороджено орденом “Знак Пошани” (1966), двома орденами Трудового Червоного Прапора (1971, 1977), орденом Леніна (1986) і багатьма медалями. Особисто вчений та колектив очолюваного ним протягом багатьох років Інституту економіки НАН України відзначені “Золотою медаллю” (1999) та “Медаллю Наполеона” (2003) Асоціації сприяння національній промисловості Франції, Золотою медаллю “Керівник Європейського співтовариства XXI століття” Міжнародної компанії “Європейські контракти з обмеженою відповідальністю” (Люксембург, 2001), “Золотою медаллю М.Д. Кондратьєва” Міжнародного фонду М.Д. Кондратьєва (Росія, 2001) та ін. Також І.І. Лукінов удостоєний почесної медалі Американського Біографічного Інституту (2002) та “Почесного Призу Миру” Сполученої культурної конвенції США (2003)¹.

Наукові праці І.І. Лукінова та робочі матеріали до них, документи періоду перебування на посаді директора інституту надійшли до Інституту архівознавства НБУВ з Об'єднаного інституту економіки НАН України у березні 2003 р. ще за життя вченого. Після його смерті 4 грудня 2004 р. (помер у Києві, похований на Байковому кладовищі), архівний фонд І.І. Лукінова поповнився бібліографією праць, окремими рецензіями на наукові праці, службовим листуванням, звітами про роботу, документами про участь у

Академіки АН УРСР
І.І. Лукінов та О.М. Алимов.
[1980-ті рр.]

Академік І.І. Лукінов у складі української делегації в Канаді.
Зліва направо: письменник В. Бровченко (1-й), заступник голови
РМ УРСР М.А. Орлик (3-я), І.І. Лукінов (6-й). 1983 р.

конференціях. У вересні 2005 р. документи вченого були також передані його дружиною – Тетяною Борисівною Лукіною. Серед них – значна кількість біографічних документів (посвідчення, дипломи, трудова книжка, службовий паспорт), фотодокументів, вітальної кореспонденції до свят та знаменних дат, листування та документів про вченого. Загалом протягом 2003–2005 рр. до складу особового фонду І.І. Лукінова надійшло 200 см розсіпу документів.

У процесі науково-технічного опрацювання архівного фонду було сформовано 335 справ за 1946–2005 рр. За тематикою документів справи розподілено за трьома різними описами.

Опис № 1 “Наукові праці” включає 167 справ за 1966–2001 рр. загальною кількістю 257 документів, до яких увійшли авторські варіанти статей, доповідей та окремих розділів монографій, списки наукових праць та біобібліографія вченого. Значна кількість документів представлена автографами, мова переважно російська.

Період наукової діяльності І.І. Лукінова, пов’язаний з активним

І.І. Лукінов під час перебування
у Гарвардському університеті (США). 1986 р.

дослідженням процесів ціноутворення в економіці сільського господарства і подальшим вивченням питань розвитку агропромислового комплексу, представлений у особовому фонді значною кількістю статей “Определение величины чистого дохода и оптимальной рентабельности при расчете закупочных цен” (1966), “Цены и хозяйственный расчет” (1968), “Научно обоснованное ценообразование – важнейший фактор подъема экономики колхозов и совхозов” (1970), “Опыт развития аграрно-промышленных объединений в Украинской ССР” (1972), “Проблемы специализации и межхозяйственного кооперирования” (1973), “Экономические отношения в системе агропромышленного комплекса СССР” (1982), “Важнейший источник ускорения социально-экономического развития” (1987); окремими розділами монографій – “Социалистические аграрные отношения и проблемы эффективности использования ресурсного потенциала АПК” (монографія “Экономические и социальные проблемы агропромышленного комплекса”. – К., 1985), “Ценовой и финансово-кредитный механизм в системе планового управления народным хозяйством и хозрасчетных отношений” (монографія “Ускорение: совершенствование методов хозяйствования”. – М., 1987)².

Члени української делегації в Канаді В. Бровченко, М.А. Орлик та І.І. Лукінов біля входу на територію музею та мєоріального парку імені Тараса Шевченка в Оаквілі (провінція Онтаріо). 1983 р.

Період змін в економічній політиці СРСР останніх років його існування знайшов відображення у таких статтях вченого, як: “Ценовой механизм в хозяйственной перестройке” (1988), “К новой аграрной и продовольственной политике” (1989), “Можно ли обуздать инфляцию?” (1989)³.

Спробам теоретично обґрунтувати економічні процеси, що відбувалися в Україні напередодні розпаду СРСР, присвячені статті “Проблеми радикальної перебудови народного господарства України” (1990), “Рынок: надежды и реальность” (1990); проблемам становлення економіки України як самостійної держави – “До стратегії економічного розвитку України в умовах незалежності” (1991), “Экономическая стратегия Украины в контексте мирового процесса” (1992), “Економічні передумови грошової реформи в Україні” (у співавторстві, 1992), “Проблемы экономической безопасности стран бывшего СССР в свете процессов, происходящих в современном мире” (1994), “Наслідки і перспективи ринкових перетворень економіки України” (1995)⁴.

Теоретичні узагальнення наукових розробок І.І. Лукінов апробував на численних конференціях, завдяки чому у фонді відклалися значна кількість доповідей (понад 60) ученого з різних питань економічної науки. Цікавими для дослідників будуть доповіді останнього десятиліття, в яких порушуються питання наукових основ регіонального розвитку і принципів регіональної політики, регулюючих ринкових і державних механізмів у агробізнесі України, макроструктурних пріоритетів в економіці України і рівноправності її взаємовідносин у Європейському Союзі. На рівні вагомих економічних питань, від яких залежить майбутнє нашої держави, розглядається і проблема розвитку економічної науки і освіти в національних інтересах держави. Багато уваги приділено економічним взаємовідносинам України з Російською Федерацією⁵.

Опис № 2 “Документи біографічні, з діяльності та фотодокументи” за 1946–2005 рр. містить 108 справ загальною кількістю 824 документи. Структурно він поділений на три розділи: біографічні документи за 1946–2005 рр., документи з діяльності за 1957–2002 рр., фотодокументи за 1955–1999 рр.

До розділу “Біографічні документи” увійшли такі справи: посвідчення та членські квитки різних установ і організацій, співробітником або членом яких був І.І. Лукінов, профспілкові квитки, трудова книжка, військовий квиток, службовий паспорт для закордонних відряджень. Тут також представлені документи про висунення вченого до складу академіків АН УРСР, обрання І.І. Лукінова членом Шведської Королівської академії лісового і сільського господарства, дипломи академіка Академії підприємництва і менеджменту України, академіка Академії економічних наук України та дійсного члена Української екологічної академії наук⁶. Увійшли до розділу і документи про відзначення діяльності та здобутків ученого державою і науковою спільнотою. Це дипломи про нагородження його медаллю ім. С.І. Вавілова, золотою медаллю ім. М.Д. Кондратьєва, орденом “Знак Пошани” та дипломи про присудження І.І. Лукінову у 1979 р. Державної премії УРСР у галузі науки і техніки за монографію “Воспроизводство и цены” і премії ім. М.В. Птухи НАН України у 1999 р. за монографію “Економічні трансформації (наприкінці ХХ сторіччя)”⁷. До розділу включено також справи з вітальною кореспонденцією до ювілеїв, знаменних дат і загальнодержавних свят, дві статті про вченого, опубліковані в журналах “Трибуна лектора” та “Економіка України”, некрологи та корес-

понденція з висловленням співчуття дружині – Т.Б. Лукінової у зв'язку зі смертю І.І. Лукінова. Ксерокопії особових документів вченого за 1952–2001 рр., які не представлені у фонді оригіналами, сформовано у справу № 29, розміщену в кінці даного розділу.

До розділу “Документи з діяльності” включено справи, що презентують різнопланову діяльність І.І. Лукінова – науково-дослідну і науково-організаційну, громадську та партійну. Період роботи вченого на посаді завідуючого сектором економіки і науки сільськогосподарського відділу ЦК КПУ представлений листуванням, численними статистичними та аналітичними довідками про урожайність сільськогосподарських культур, ціноутворення у колгоспному сільському господарстві. Діяльність на посаді директора Українського науково-дослідного інституту економіки і організації сільського господарства ім. О.Г. Шліхтера прослідковується за доповідями щодо перспектив роботи інституту, проблем зростання собівартості сільськогосподарської продукції та рентабельності суспільного виробництва колгоспів, доповідними записками про удосконалення планування і матеріального стимулювання закупівель сільськогосподарської продукції та про основні напрями удосконалення планово-економічного регулювання сільськогосподарського виробництва, службовим листуванням. Знайшла відображення у документах фонду і діяльність вченого у Всесоюзній академії сільськогосподарських наук ім. В.І. Леніна. Вона представлена планами роботи Відділення економіки, до якого як академік входив І.І. Лукінов, індивідуальними звітами вченого, окремими доповідями, звітами про роботу Відділення економіки, запрошеннями на сесії ВАСГНІЛ та іншими документами⁸.

Достатньо повно відображена діяльність вченого у академічних установах: НАН України, АН СРСР та РАН, РАСГН, Шведській Королівській академії сільського та лісового господарства. Це звіти про роботу, документи про діяльність на посаді віцепрезидента Академії наук України, документи про участь у наукових сесіях та спільних засіданнях тощо⁹. Діяльність І.І. Лукінова на посаді директора Інституту економіки НАН України, що тривала понад двадцять років, також знайшла документальне підтвердження у складі фонду¹⁰.

Окремими документами представлена діяльність вченого у товаристві “Знання”, Комітеті з державних премій УРСР у галузі науки і техніки Ради Міністрів УРСР, ВАК СРСР, комітетах ВР

України. Широко представлена участь І.І. Лукінова у роботі Європейської асоціації економістів-аграрників, членом якої він був, та участь у вітчизняних і міжнародних конференціях, симпозіумах, круглих столах. Зокрема, дослідників зацікавлять аналітичні матеріали (довідки, пропозиції, рекомендації) до таких урядових документів, як: Концепція агропромислової реформації і продовольчої безпеки, Програма невідкладних антикризових заходів та ринкової трансформації економіки України, Першочергові заходи виходу країни з глибокого кризового стану, Концепція економічного зростання в Україні¹¹.

До розділу “Фотодокументи” увійшла 31 справа загальною кількістю 75 документів, серед яких є фотографії вченого зі співробітниками Інституту економіки НАН України, з членами своєї родини, фотокартки, зроблені під час проведення різних наукових заходів, учасником яких був І.І. Лукінов, засідань урядових комісій, перебування вченого у закордонних відрядженнях, нагородження його орденом Трудового Червоного Прапора та багато інших. На особливу увагу заслуговує фотографія, датована 1999 р. на якому зображені академік РАЕН Ю.В. Яковець, І.І. Лукінов та член-кореспондент НАН України В.І. Голіков за обговоренням планів і перспектив нової установи – Міжнародного інституту Пітірима Сорокіна–Миколи Кондратьєва.

До опису № 3 увійшло 139 документів, сформованих у 60 справ за двома тематичними розділами – “Листування” та “Документи, зібрані І.І. Лукіновим”. Хронологічні межі документів – 1966–2000 рр.

Листування розподілено за двома підрозділами, у першому з яких представлені листи І.І. Лукінова, а у другому – листи до вченого. Серед адресатів – завідувач відділу економічної політики редакції журналу “Коммунист” Є.Т. Гайдар (1 лист, 1988), директор Інституту економічного розвитку Світового банку Е. Голан (1 лист, 1992), Президент України Л.Д. Кучма (1 лист, 1995), професор Інституту розвитку села та сільського господарства Академії наук ПНР Ю. Окуневський (1 лист, 1989), спікер Сенату Канади Г. Шарбонно (1 лист, 1990); серед кореспондентів – професор Темпльського університету І.С. Коропецький (4 листи, 1987–1990), директор Інституту економіки сільського господарства УНР Я. Мартон (1 лист, 1974), член-кореспондент Академії наук НДР Х. Нісбаум (1 лист, 1987), с.н.с. Всесоюзного науково-дослідного інституту

економіки сільського господарства Є.Я. Удовенко (2 листи, 1969) та багато інших.

У розділі “Документи, зібрані І.І. Лукіновим” відклалися матеріали, тим чи іншим чином пов’язані з багатогранною діяльністю вченого. Понад 20 документів стосуються діяльності ВАСГНІЛ, її Південного відділення¹². Крім організаційної документації серед цих, матеріалів також є аналітична доповідь “Состояние исследований и возможные прогнозы расширения производства пищевого белка в сельском хозяйстве” (1970), підготовлена групою провідних співробітників Академії під керівництвом академіка Г.М. Лози, та документи об’єднаної сесії ВАСГНІЛ і АН СРСР “Подъем производительных сил сельского хозяйства и развитие орошаемого земледелия в Поволжье” (1970). Представлено у розділі значну кількість доповідей (понад 20) закордонних учених-аграріїв, виголошених на різних міжнародних наукових конференціях, присвячених питанням розвитку економіки сільського господарства. Серед них: Дашдондов Х. “Социалистическая интеграция и проблемы интенсификации сельского хозяйства в Монгольской Народной Республике”, Крестовський В. та Умецький Б. “Опыт кооперирования сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий Белорусской ССР”, Шик Х. “К вопросу концентрации, специализации и постепенного перехода к промышленным формам сельскохозяйственного производства в ГДР”, Мартон Я. “Некоторые особенности концентрации производства в сельскохозяйственных кооперативах Венгрии”, Бусарський К. та Сінапов Д. “Проблемы интенсификации и эффективности сельского хозяйства в Народной Республике Болгарии”, Рихлік Т. “Интеграция производства и организационные формы сельскохозяйственных предприятий (опыт ПНР)” та ін.

Загальна кількість документів у особовому архівному фонді складає 1220 одиниць. Їх інформативне наповнення дозволяє повноцінно вивчити життєвий і творчий шлях видатного вченого-економіста, академіка НАН України та інших академії І.І. Лукінова. Однак джерельні можливості даного фонду, на наш погляд, мають значно ширші межі. Особовий фонд І.І. Лукінова стане у нагоді дослідникам діяльності багатьох наукових установ у галузі економічної науки загалом та економіки сільського господарства зокрема, дослідникам розвитку сільськогосподарської економіки на теренах України періоду перебування її у складі СРСР, врешті тим, хто зацікавиться питаннями формування економіки України як само-

стійної держави та вивченням процесів складного і до цього часу неоднозначно оцінюваного спеціалістами перехідного періоду від планової економіки соціалістичного господарювання до сучасних умов ринку.

¹ Біографічна довідка про І.І. Лукінова складена за матеріалами його особової справи, що зберігається у фонді вченого. – Ін-т архівознавства Нац. б-ки України ім. В.І. Вернадського, ф. 323, оп. 2, спр. 11, арк. 1–172. – (Далі – ІА НБУВ)

² ІА НБУВ, ф. 323, оп. 1, спр. 1, 4, 9, 20, 34, 58, 64, 69, 72.

³ Там само, спр. 76, 78, 80.

⁴ Там само, спр. 83, 87, 91, 96, 101, 106, 116.

⁵ Там само, спр. 117, 122, 128, 130, 131, 137, 140, 144, 148.

⁶ Там само, оп. 2, спр. № 9, 10, 18, 19, 20.

⁷ Там само, спр. № 13, 15, 22, 23, 24.

⁸ Там само, спр. № 30–32, 38, 42.

⁹ Там само, спр. № 43, 45, 46, 53, 63, 70.

¹⁰ Там само, спр. № 56.

¹¹ Там само, спр. № 66, 68, 71, 75.

¹² Там само, оп. 3, спр. № 35, 38, 39, 40, 57.

Summary

An analysis of the document collection of the personal archive fund of I.I. Lukinov, a scientist in the field of economy, Academician of the NAS of Ukraine, the RAN and other academies, preserved at the Institute of the archive science of the V.I. Vernadsky National Library of Ukraine is suggested. The source possibilities of the fund regarding the studies and reconstruction of the biography and activities of the researcher, his participation in development of the theory of the economy formation of the USSR and the independent Ukraine are investigated.

Key words: personal fund, scientist, economy, scientific work, biography.